

Rozhovor s JUDr. Františkem Púry

Táže se Mgr. Petr Franc, místopředseda Krajského soudu v Praze
Odpovídá JUDr. František Púry, Ph.D., předseda trestního kolegia Nejvyššího soudu

Působíš již více než 30 let jako trestní soudce a jsi uznávaným odborníkem v oblasti trestního práva. Litoval jsi někdy svého rozhodnutí stát se soudcem? Na kterou část své soudcovské kariéry vzpomínáš nejraději?

Ano, čas neuvěřitelně rychle utíká, takže mi to ani nepřipadá, že na konci letošního roku uplyne už 33 let od momentu, kdy jsem se stal soudcem z povolání. Děkuji za uznání, pokud jde o toho odborníka v oblasti trestního práva. Nikdy jsem nelitoval svého rozhodnutí stát se soudcem, byť jsem si kdysi uměl představit, že jako právník bych mohl býtí advokátem nebo soudcem rozhodujícím občanskoprávní věci. Ale než jsem začal studovat právnickou fakultu, chtěl jsem být původně pilotem stíhačky, což ovšem nevyšlo... Těch částí mé soudcovské kariéry, na které rád vzpomínám, je více, například na své začátky v Českých Budějovicích, nebo na působení u federálního Nejvyššího soudu v letech 1990 až

1992, ale i na počátky působení Nejvyššího soudu v Brně, kdy se všechno poněkud rozbíhalo, byla zde určitá „porevoluční pohoda“ a doba plná různých nadějí... Nicméně každá část soudcovské kariéry má své kouzlo a jsem rád i v té aktuální, kdy se jako předseda trestního kolegia mohu podílet na vedení Nejvyššího soudu a na změnách v jeho činnosti i personálním obsazení.

Za dobu těch více než 30 let došlo k turbulentnímu vývoji společnosti a práva i k obrovskému technologickému pokroku. Jak sám vnímáš změny v charakteru práce soudce, ke kterým došlo v tomto období?

Změny v charakteru práce soudce jsou pro mne za tu dobu vskutku revoluční. Začínal jsem soudit v době relativně stabilního právního řádu a zejména v trestním právu bylo jen minimum změn, ovšem stejně tak minimalistické a z dnešního hlediska značně

archaické bylo i technické vybavení soudů a soudců. Změny po roce 1989 jsem po všech stránkách uvítal, byť bylo poněkud náročné zachytit překotný vývoj právního řádu a vůbec celé společnosti, přizpůsobit tomu svou činnost a zvyknout si na zcela nové podmínky výkonu soudcovské činnosti. Ty se projevovaly v různých směrech, zejména větší otevřeností justice, jakousi veřejnou kontrolou její činnosti, velkou generační obměnou soudců, konfrontací naší justice s mezinárodními a evropskými standardy v činnosti soudů, neustálými novelizacemi trestních předpisů, ale i souvisejících mimotrestních norem, důrazem na ochranu lidských práv, rostoucím významem judikatury Nejvyššího soudu, Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva atd. Pokud jde o technologický pokrok, ten je zcela zřetelný především v tom, že jsem začínal bez jakékoli výpočetní techniky a vrcholem techniky na soudu kdysi byla mechanická kopírka, zatímco nyní už si nedovedu představit svou práci bez využití počítače v práci i doma, bez přenosného notebooku a tabletu či bez „chytrého“ mobilního telefonu a přístupu k internetu, což jsou vymoženosti usnadňující práci nejen při formulaci textů jednotlivých rozhodnutí, ale zejména při vyhledávání informací o právních předpisech a judikatuře. Na druhé straně musím poněkud kriticky poznamenat, že právní řád se u nás stal poněkud rozbujelým a nepřehledným, místo obecných právních norem, poskytujících dostatečný prostor soudci pro uvážení a ke spravedlivému rozhodnutí, zde máme jakési „technické normy“ kazuisticky upravující leccaké detaily a podrobnosti, soudy a soudci nejsou schopni plně využít vyspělou počítačovou a další techniku k ještě lepší racionalizaci své práce a k tomu, co označujeme jako elektronizace justice.

V současné době se hodně mluví o nutnosti přijetí nového trestního řádu, který by měl navázat na již více než 8 let účinný trestní zákoník. Považuješ za nezbytné přijetí nového trestního řádu, a pokud ne, proč? A pokud ano, v čem spatřuješ jeho hlavní přínos?

Přijetí nového trestního řádu považuji za vhodné, ovšem jen pokud bude lepší než ten stávající, který prošel celou řadou zásadních i méně významných novel a v mnoha směrech se již přizpůsobil nynějším potřebám trestního řízení i našim mezinárodním závazkům, z nichž vyplývá nutnost zajistit postup označovaný jako spravedlivý (přesněji férový) proces,

realizovat práva obětí trestných činů, umožnit zjištění dostatečného skutkového základu, vydat zákonu odpovídající rozhodnutí o vině a trestu atd. Rozhodně tedy nemohu tvrdit, že podle dosud platného trestního řádu nelze účinně postihovat kriminalitu nebo spravedlivě soudit, zejména když celou řadu otázek týkajících se výkladu a použití určitých ustanovení trestního řádu či nejasných postupů vyřešila početná judikatura Nejvyššího soudu, Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva. Umím si však představit poněkud vhodnější a lépe formulovanou či výslovnou úpravu celé řady otázek trestního procesu, například podmínek pro využití zajišťovacích institutů a zásahů do práv a svobod, dále problematiky dokazování včetně elektronických důkazů a pravidel vylučujících opatření a použití důkazů v některých případech, zajištění přítomnosti stran a dalších osob při jednání u soudu, za vhodnou považuji též úpravu odvolacího řízení, mimořádných opravných prostředků včetně zrušení stížnosti pro porušení zákona jako nežádoucího reliktu z doby před rokem 1989... Ale jak už jsem zdůraznil, nový trestní řád má smysl, jestliže bude lepší než ten stávající, a toho nebude snadné dosáhnout už jen proto, že se zde setkává mnoho protichůdných tendencí (například rychlost trestního řízení a účinnost uložení trestní sankce versus zachování práv obviněných a obětí trestných činů) a na trestním řízení participuje více institucí s odlišným posláním (policie, státní zastupitelství, soudy všech stupňů, advokacie, Probační a mediační služba, Vězeňská služba, znalci atd.), které mají pochopitelnou snahu ovlivnit podobu nového trestního řádu. Ostatně i trestní kolegium Nejvyššího soudu se v poslední době poněkud intenzivněji, než bych si přál, zapojilo do práce užší komise pro přípravu nového trestního řádu při Ministerstvu spravedlnosti, protože návrh nové podoby části trestního řádu týkající se mimořádných opravných prostředků byl pro nás natolik nepřijatelný a do jisté míry i krokem zpět, že jsme se rozhodli zpracovat zcela nový návrh úpravy řádných i mimořádných opravných prostředků v trestním řízení. Nicméně se domnívám, že nelze spoléhat jen na novou a zcela dokonalou úpravu trestního řízení, která sama o sobě nemůže vyřešit všechny jeho problémy. Stále totiž považuji při uplatňování trestní spravedlnosti za nejdůležitější lidský potenciál a navíc si myslím, že až na některé – často mediálně propírané kauzy – česká trestní justice pracuje celkem rychle a spolehlivě, a to i ve srovnání s jinými vyspělými státy Evropy.

Má nést v trestním řízení státní zástupce procesní odpovědnost za „unesení důkazního břemene“, nebo má být soud odpovědný za správné a úplné zjištění skutkového stavu?

Jak vyplývá i z mé odpovědi na předchozí otázku, má-li být nový trestní řád přínosem, musí být v mnoha směrech pokrokový a lepší než stávající, byť nevolám po nějaké samoučelné diskontinuitě s dosavadním stavem. Za jednu z takových změn považují i posílení postavení státního zástupce v trestním řízení, a to až do podoby procesní odpovědnosti za to, že u soudu unese „důkazní břemeno“ spočívající v tom, že osoba, kterou obžaloval, bude usvědčena ze spáchání trestného činu především na základě důkazní iniciativy státního zástupce. Jakési nakročení v tomto směru, k němuž došlo v tzv. velké novele trestního řádu z roku 2001, se ukázalo jako nedostatečné, proto pokládám za vhodné učinit zásadnější změnu, která by odpovídala též tomu, o co obecně usiluje i samotné státní zastupitelství, tedy aby byli státní zástupci emancipovanější, nezávislejší na výkoné moci a aby se posílil justiční charakter jejich činnosti. Navíc i z aktuální judikatury našeho Ústavního soudu vyplývá, že postavení určité osoby před trestní soud a její usvědčení ze spáchání trestného činu je zásadně věcí státního zástupce a soud se nesmí stavět do role veřejného žalobce nebo nahrazovat jeho činnost, respektive nečinnost. Samozřejmě o konkrétní podobě důkazního břemene státního zástupce bude třeba ještě vést diskusi.

Jaké spatřuješ největší slabiny stávajícího trestního řádu?

Některé ze slabin stávajícího trestního řádu vyplývají z mých odpovědí na předchozí dvě otázky. Největší slabinou je asi to, že se do původního zákonného textu doplňují nová a často velmi kazuistická ustanovení, někdy ovšem systematicky nedostatečně navázaná na ostatní ustanovení. Navíc tento způsob změn činí text trestního řádu značně nepřehledným, nemluvě o mnohdy chybějících přechodných ustanoveních, na která se zapomíná. Navíc se domnívám, že i když se podaří schválit a vydat nový trestní řád, bude nutné občas novelizovat některá jeho ustanovení, jak je tomu ostatně i v případě trestního zákoníku, který také nezůstal zcela nedotknutelným pilířem trestního práva hmotného.

Soudní soustava v České republice by měla být tříčlanková, nebo čtyřčlanková?

Podle mého názoru soustava soudů v České republice by měla zůstat čtyřčlanková a rozhodování soudů zásadně dvoustupňové. Čtyři články soudní soustavy se za více než 20 let existence tohoto modelu celkem osvědčily, byť krajské soudy zcela neodpovídají krajům jako územním samosprávným celkům a existují poměrně velké rozdíly mezi některými okresními soudy. Jisté problémy v trestních věcech proto mohou vznikat u velmi malých okresních soudů s ohledem na pravidla o vyloučení soudců z rozhodování ve věci, pokud byli soudci činní v přípravném řízení. Ale to lze řešit nějakým vhodným opatřením včetně případného sloučení dvou okresních soudů, jak ostatně fungují i krajské soudy pro dva nebo tři kraje (například Krajský soud v Plzni, Krajský soud v Brně).

Jaký máš názor na účast laických přísedících na rozhodovací činnosti soudu v trestním řízení?

Obecně myšlenku účasti laického prvku na rozhodování v trestních věcech nezavrhuji, považuji ji za dobrou, ale její realizace u nás je v mnoha směrech problematická. Význam účasti širší veřejnosti na výkonu trestní justice jsem si uvědomil při své krátké odborné stáži před několika lety v USA, kde jsem byl přítomen při rozhodování tamních porotních soudů a mluvil o tom i s americkými profesionálními soudci. Sice není možno konstatovat, že by porotní soudy rozhodovaly nějak více spravedlivě nebo kvalifikovaně, ale jejich prostřednictvím je do výkonu justice vtažena celá laická veřejnost, takže nelze důvodně vytýkat, že spravedlnost uplatňuje jen skupina do sebe uzavřených profesionálních soudců odtržených od života. I když nevolám po zavedení porotních soudů (byť kdysi dávno na našem území působily), domnívám se, že v určité míře by účast laických přísedících mohla být zachována, jen nevím, jak vybrat a motivovat takové přísedící, aby byla jejich účast v senátech přínosem a splnila svůj účel...

Jak podle tvého názoru bude vypadat trestní řízení na přelomu 21. a 22. století?

To si vůbec netroufnu odhadnout, jen doufám, že při tom veškerém technickém a technologickém pokroku se z rozhodovací činnosti v trestním řízení

nevytratí role soudce jako člověka nadaného rozumem a citem, který je sice zdrojem různých chyb a nedokonalostí, ale podle mého názoru je a snad i nadále zůstane nenahraditelným činitelem při hledání spravedlnosti.

Jaký je tvůj postoj k elektronizaci trestního soudnictví?

Elektronizaci trestní justice považuji za vhodnou a nezbytnou pro racionalizaci a zefektivnění činnosti nejen soudců a soudů. Ostatně už se s ní v různých podobách začalo a já spatřuji velký potenciál v účelném využívání vymožeností dnešní elektroniky. Důležité ovšem je, aby Ministerstvo spravedlnosti jako garant elektronizace justice zajistilo systematickou práci na jejím pokračování a dostatek finančních prostředků na odpovídající technické vybavení soudů. Zatím se mi však zdá postup v tomto směru jako poněkud nahodilý a málo progresivní, zejména pokud bych usuzoval z vlastní zkušenosti u Nejvyššího soudu, kde rozhodně nemáme odpovídající technické vybavení (například některé notebooky, společné tiskárny).

Nejvyšší soud v roce 2017 vyřídil více než 9 000 věcí. Je to dobře? Nebylo by namísto omezit rozsah dovolacích důvodů?

Rozhodně nepovažuji za dobré, jestliže je Nejvyšší soud, zejména na jeho civilním kolegiu, skutečně zahlcen zmíněným počtem věcí. Navíc ze statistik za poslední rok vyplývá, že Nejvyšší soud je snad jediným soudem obecné justice, kterému se zvýšil počet předkládaných a vyřizovaných věcí. To v žádném případě neodpovídá ústavnímu poslání Nejvyššího soudu, který by měl rozhodovat jen o zásadních věcech a na jejich podkladě rozvíjet judikaturu. Proto v civilních věcech je třeba určitě omezit přípustnost dovolání a/nebo omezit dovolací důvody. V trestních věcech je pak nezbytné, aby nově připravovaný trestní řád nerozšířil možnost dovolání tak, abychom museli rozhodovat více než stávajících 1 600 až 1 700 věcí ročně, což považuji ještě za únosné a maximálně možné.

V civilním řízení je navrhováno přiznání odkladného účinku dovolání. Lze totéž očekávat i v trestním řízení, byť je pravděpodobné, že by to vedlo k radikálnímu zvýšení nápadu Nejvyššího soudu a prodloužilo celkovou délku trestního řízení?

Obávám se, že kdyby se prosadil odkladný účinek dovolání v civilních věcech, byl by tlak na zavedení téhož v trestním řízení. Nepovažuji to za vhodné nejen z hlediska hrozícího zvýšení počtu dovolání v trestních věcech, ale též proto, že by se tím protáhlo trestní stíhání, narostla by doba trvání vazby v některých věcech apod. Jde o nesystémový krok, který neodpovídá tomu, že rozhodování soudů v trestním řízení má být zásadně dvoustupňové (to také zaručuje závazné mezinárodní smlouvy) a že trestní stíhání má být co nejrychlejší. Lze k tomu uvést i další argumenty, ale to by bylo na delší diskusi.

Jak hodnotíš současnou kvalitu rozhodovací činnosti nalézacích a odvolacích soudů?

Soudy prvních a druhých stupňů rozhodují velké množství trestních věcí a z nich naprostou většinu celkem rychle a kvalitně. Za to patří soudcům těchto soudů můj velký dík. Jistě, setkáváme se i v dovolacím řízení a v řízení o stížnostech pro porušení zákona s nedostatky v rozhodovací činnosti soudů nižších stupňů, ale nelze z toho činit příliš zobecňující závěry. V dovolacím řízení máme ročně ze všech předložených věcí kolem 20 % našich kasačních rozhodnutí, v nichž shledáváme, že došlo k nějakému pochybení odpovídajícímu dovolacím důvodům. Některá chybná rozhodnutí vyplývají již z nedostatků vzniklých v přípravném řízení, jindy je vada v určité benevolenci odvolacích soudů, které nereagují na všechny námítky a neodstraní vytknuté nedostatky. Celkově lze říci, že v rozhodovací činnosti soudů nižších stupňů je sice co zlepšovat, ostatně proto se já i příslušní pověření soudci trestního kolegia Nejvyššího soudu zúčastňujeme gremiálních porad a školení krajských či vrchních soudů, kde seznamujeme s aktuální judikaturou a diskutujeme o konkrétních problémech. Trestní justice ovšem podle mého názoru pracuje – až na určité excesy – poměrně rychle a rozhoduje v přiměřené kvalitě.

Jaký by měl být trestní soudce budoucnosti, splňující neustále se zvyšující požadavky a jaký způsob výběru kandidátů na funkci soudce považuješ za optimální?

Trestní soudce budoucnosti by měl být samozřejmě dobrým odborníkem především v oblasti trestního práva, ale i se širším přehledem o jiných právních odvětvích, jejichž normy se promítají do rozhodovací činnosti v trestních věcech. Je rovněž třeba,

aby byl jako soudce vyrovnanou osobností, která je schopna naslouchat různým, mnohdy protichůdným názorům, ale zároveň je způsobilá kriticky je vyhodnotit a zaujmout vlastní, jednoznačný a přesvědčivě formulovaný názor na rozhodované otázky. Bude se muset vypořádat s velkým množstvím informací, které zpracovává ve své činnosti, a umět využívat moderní technologie. V neposlední řadě se od soudce vyžaduje určitý kulturní rozhled, umění vystupovat na veřejnosti kultivovaně a zdrženlivě, zachovávat standardy soudcovské etiky, nezavdávat důvod k námitkám podjatosti atd. Prostě jde o poměrně vysoké nároky, takže je neskutečné je nejen splnit, ale také v nějakém přijímacím řízení ověřit, navíc s jistou perspektivou vývoje osobnosti toho, kdo se má stát soudcem. Proto asi neexistuje žádný optimální způsob výběru kandidátů na funkci soudce a jde spíše o kombinaci jednak nějakých obecných pravidel založených na objektivních kritériích (výsledky studia, délka a druh praxe, výsledky této praxe, publikační činnost atd.) a jednak na osobní prezentaci kandidáta a citu a zkušenosti toho, kdo provádí výběr. To vše by pak mělo mít výslovnou oporu v zákoně.

Považuješ za potřebné formalizovat způsob výběru soudců na soudy vyšších stupňů?

Považoval bych za vhodné sice vymezit určitá obecná pravidla v zákoně, ale ponechat zde dostatečný prostor k osobnímu a individuálnímu přístupu. I zde, podobně jak jsem uvedl v odpovědi na předchozí otázku, bych výběr založil na objektivních kritériích (délka soudní praxe, kvalita rozhodovací činnosti, ochota a schopnost dalšího vzdělávání, účast na školicích akcích atd.) kombinovaných se subjektivním míněním dotčeného soudce a soudců vyššího stupně.

Není žádným tajemstvím, že i na trestním úseku Nejvyššího soudu dojde v nejbližší době k určité „generační obměně“. Jakým způsobem budou vybíráni nástupci odcházejících soudců trestního úseku Nejvyššího soudu? Považuješ za nezbytný předpoklad výkonu funkce soudce Nejvyššího soudu praxi na soudech nižších stupňů?

Skutečně ke konci letošního roku by měla zaniknout funkce soudce několika soudcům trestního kolegia Nejvyššího soudu, jejichž nástupci – doufám – se stanou ti soudci, kteří již jsou nebo v nejbližší době budou dočasně přiděleni k výkonu funkce k Nejvyššímu soudu. Vytypované nástupce tedy vybíráme na základě vlastních zkušeností a doporučení od krajských a vrchních soudů, a to poté, co u nás absolvují, někdy i opakovaně, odbornou stáž. Výběr nových soudců Nejvyššího soudu sice není formálně upraven žádným právním předpisem, ale náš pan předseda vydal pod sp. zn. S 219/2017 dokument nazvaný „Pravidla pro výběr kandidátů na soudce Nejvyššího soudu“ (dostupný na www.nsoud.cz ve složce „O Nejvyšším soudu / Organizační dokumenty“), podle kterého postupujeme. Jak vyplývá i z těchto pravidel, na jejichž formulaci jsem zčásti participoval, nezbytným předpokladem výkonu soudce Nejvyššího soudu není praxe na soudech nižších stupňů, což vyjadřuje i můj osobní názor. Myslím, že u nás jsou i v oblasti trestního práva odborníci (a už někoho takového máme vytypované), jejichž erudice a jiná právní praxe dávají záruku, že budou platnými členy trestního kolegia Nejvyššího soudu, byť nejsou tzv. kariéerními soudci. Lze navíc předpokládat, že půjde jen o výjimky.